

Mirant al nord o al sud

Les comarques gironines, porta d'exilis

Les comarques gironines, en la seva condició de zona fronterera, han estat protagonistes dels petits i grans moviments de població que, des del nord o des del sud, intentaven travessar «la ratlla» que marcava per una banda o una altra la fita de la seva salvació.

ENRIC PUJOL > TEXT

>> *La frontera catalano-francesa, actualment franco-espanyola, es definí el 1659 amb el Tractat dels Pirineus.*

La fronterera existent entre les comarques gironines i les de la Catalunya del Nord ha estat un condicionament històric transcendent des del moment que s'imposà, el 1659, amb el Tractat dels Pirineus. Malgrat que l'impacte directe en la gent del territori no fou tan taxatiu com es pugui pensar —perquè els contactes han estat constants—, la divisió política ha marcat decisivament aquestes relacions.

El fet de pertànyer a dos estats diferents ha permès que la gent d'un costat i altre —tant la més pròxima com la més allunyada de la ratlla fronterera— hagi pogut treure partit d'aquesta circumstància. Ho ha fet en algunes activitats habituals, quotidianes, com amb el contraban, però també en situacions extremes, com durant l'esclat de grans convulsions que han generat nombrosos exilis.

L'historiador i polític Antoni Rovira i Virgili, exiliat del 1939, en la seva famosa obra *Els darrers dies de la Catalunya republicana* ja va remarcar la significació política d'aquesta frontera: «Prou sabem que

aquesta part de França a on hem entrat encara és Catalunya. Però ara la ratlla oficial té una significació vera (...) sortim de la persecució de l'enemic i entrem en la protecció d'una altra sobirania».

No ha de sobtar, doncs, que puguem consignar exilis importants ja d'ençà del segle XVIII. Tant d'un costat com de l'altre. Ni que sigui d'una manera molt succinta, val la pena fer un repàs dels més importants esdeveniments en el segle que acabem de deixar. En una consideració cronològica, els primers exiliats que miraren de cercar refugi sobretot a la Catalunya del Nord, per la proximitat territorial que existia, eren els que fugien de les guerres colonials d'un Estat espanyol amb ínfules imperials (de les guerres de Cuba i Filipines, però sobretot de la Guerra del Marroc).

Amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), la tendència s'invertí, i foren rossellonesos i ciutadans francesos d'arreu els que intentaren cercar refugi a l'altra banda. La dictadura de Primo de Rivera, el 1923, inicià un primer exili po-

No ha de sobtar que puguem consignar exilis importants ja d'ençà del segle XVIII

PHOTO NEW YORK TIMES / FONS ERIC FORCADA

lític, més ben documentat, que ja jugà un paper rellevant en la política del moment. Pensem només en l'intent insurreccional impulsat des de Prats de Molló per Francesc Macià el 1926.

Un país, una guerra, dos exilis

Però fou l'encadenament d'exilis desfermats per la Guerra Civil del 1936-1939 el que provocà un èxode massiu cap a la República Francesa. Primer fou la repressió revolucionària del 1936 la que motivà la fugida de religiosos, gent de dreta i de republicans esquerrans contraris al que succeïa. I després, amb l'enfonsament del front català, es produí la massiva reculada dels republicans catalans i espanyols, sense precedents coneguts. Es calcula que foren 500.000 els que durant els primers mesos del 1939 creuaren la frontera, molts dels quals foren reclosos als tristament famosos camps de concentració francesos. Gairebé la meitat va retornar passats pocs mesos. Però així i tot, la xifra d'exiliats es mantingué molt alta. La frontera també fou, doncs, l'escenari d'aquest i d'al-

tres retorns que es produïren al llarg de tota la dictadura franquista, fins al 1977. I també dels nous exilis que es produïren sobretot a les darreres dècades del franquisme, quan l'oposició a la dictadura s'organitzà més bé i fou objecte de fortes represàlies.

En la direcció inversa, ja per cloure aquest brevíssim balanç, cal destacar l'exili dels que fugiren, durant la Segona Guerra Mundial, de l'ocupació nazi de França. Significativament, es tractava sobretot de jueus, ja fossin de ciutadania francesa o refugiats centreeuropeus. El cas més famós és el del pensador Walter Benjamin, però cal tenir present que foren milers les persones que seguiren una ruta similar, algunes també amb una trista fi, ja que un cop passada la frontera foren lliurades als nazis per les autoritats franquistes. Aquest és un episodi històric que no ha pogut ser abordat fins fa poc i que, per aclarir-lo mínimament, encara exigeix noves recerques.

Enric Pujol és professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

>> El febrer de 1939 la frontera mirà cap al nord, i desenes de milers d'espanyols republicans s'exiliaren a França. A la foto, refugiats republicans al Portús poc després de l'obertura de la frontera per al pas de civils, el 29 de gener de 1939. A sota, fita entre Puigcerdà i Enveig.

ALBERT MONCUSI

Fou l'encadenament d'exilis desfermats per la Guerra Civil el que provocà un èxode massiu cap a França